

Eső előtt köpönyeg

Hogyan készülhetnek fel az önkormányzatok a rendkívüli időjárási helyzetekre?

Szerző: **Antal Z. László**, az MTA Szociológia Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa

Az elmúlt évben hullott le eddig a legtöbb csapadék Magyarországon, és két ciklon is végigsöpört az országon a nyár elején. Árvizek, belvizek nehezítették meg egész évben az életünket, nyáron pedig hóhullámokra és UV-riasztásokra kellett figyelnünk. Augusztus végén hidegben és esőben kísértük gyermekeinket az évnytóra, novemberben pedig azt hallhattuk a rádióban, hogy „Szép tavaszi időnk van”. Nyáron sok helyen nem lehetett aratni, ősszel pedig a belvíz miatt sokfelé nem lehetett vetni...

Vajon mivel magyarázhatók ezek a szokatlan időjárási jelenségek, és az, hogy ezek a jelenségek egyre gyakrabban fordulnak elő? Mi a szerepe a változásokban a mai életformánknak? Mit lehet tenni, hogy a rendkívüli helyzeteket elkerüljük, vagy ha ez nem lehetséges, akkor hogyan készüljünk fel a jövőben várható hasonló jellegű változásokra?

A tudomány válaszai

Az MTA Szociológia Kutatóintézetében 2003-ban kezdődött el egy ezt a kérdéskört vizsgáló szociológiai kutatás. Arra a kérdésre kerestük és keressük a választ, hogy milyen társadalmi feltételek segítik elő, illetve akadályozzák meg, hogy alkalmazkodjunk a természet változásaihoz. A kutatás első eredményei a *Változások – Hatások – Válaszok (VaHaVa)* című átfogó akadémiai dokumentumban olvashatók. Az MTA által koordinált hároméves kutatásban – amelyet *Láng István* akadémikus vezette, aki korábban az MTA főtitkára is volt – közel 300 kutató vett részt. Az átfogó kutatás szintézise 2006-ban jelent meg.

Ebben az Összefoglalóban több olyan rész is található, amely arra utal, hogy a kutatásban részt vevő szakemberek az éghajlatváltozást az egész ország jövőjét súlyosan veszélyeztető jelenségnek tartják:

„...hazai agrárpotenciál... a klímaváltozás függvényében újra – akárcsak más világ-égek közepette – élet-halál kérdésévé válhat. Közismert, hogy az éhez, hiányosan táplált, gyakran katasztrófa sújtotta térségekhez képest azoknak az országoknak előnyösebb a helyzete, amelyek képesek termény-, termék-, élelmiszer-feleslegeket előállítani, biztonsági tartalékokat képezni, exportálni.”

„A lakosság »túlélésének« az élelmiszerek és gyógyszerek mellett az ivóvíz az egyik alapvető feltétele.”

Az Összefoglalóban megfogalmazott javaslatok között néhány arra utal, hogy a kutatók vélekedése szerint háborús helyzethez hasonló időszak előtt áll az ország, amelyre minél alaposabban fel kell készülnünk:

„A gazdaságot és az egész társadalmat rendkívül érzékenyen érinti, ha a kritikus infrastruktúrák sérülnek, például, ha az időjárás hatásaira hírközlési, közlekedési, energiaellátási nehézségek lépnek fel.”

„A klímaváltozás és az időjárási hatások okozta károk súlyának csökkentése élelmiszer, ivóvíz, gyógyszer, és a sérült infrastruktúra helyreállítását szolgáló tartalékok készítését, ezek tárolását és megújítását igényli. Ezért erre programot szükséges kidolgozni, amely a tartalékok elhelyezéséről, a felhasználás rendjéről stb. gondoskodik.”

A közel öt éve elhangzott figyelmeztető szavaknak azonban nem volt kellő hatása. Hasonló kudarcok azonban nem csak Magyarországon figyelhetők meg. Más országokban, nemzetközi tudományos és politikai szervezetek állásfoglalásaiban, nyilatkozatiában is megjelentek a megelőzést és a felkészülést sürgető szavak. Az ezekben megfogalmazott szükségesnek tartott változások mégsem képesek kellő gyorsasággal követni a természet változásait elsősorban azért, mert a természet és társadalom harmonikus kapcsolatáért küz-

dó és az ellenérdekelt társadalmi szereplők közötti jelenlegi erőviszonyok ezt nem teszik lehetővé. A természettel való harmonikus kapcsolat helyreállításához ugyanis a fejlett ipari országokban olyan radikális változásokra lenne szükség, amilyenek a mai körülmények között csak nagyon nehezen képzelhetők el. Minderről a következőket olvashatjuk a tudomány történetében rendkívülinek számító, 2008-ban kiadott tudományos állásfoglalásban: „Az éghajlat stabilizálásához a kibocsátásokat fokozatosan a természetes nyelők nettó kapacitásának szintjéig kellene lecsökkenteni, ami kevesebb, mint fele a mai kibocsátásnak.” (Az állásfoglalást a G8 országok és a rajtuk kívüli öt legtöbb üvegházhatású gázt kibocsátó ország tudományos akadémiaiának vezetői írták alá.) E mondat radikális üzenetét akkor érthetjük meg igazán, ha azt is tudjuk, hogy „a természetes nyelők nettó kapacitásának szintje” a Föld jelenlegi népességét figyelembe véve körülbelül évi 2-2,5 tonna/fő. Ehhez képest ez az érték a nyugat-európai országokban 10 tonna körül van, az Amerikai Egyesült Államokban több mint 20 tonna, Magyarországon pedig közel 6 tonna. Minden eddigi erőfeszítés ellenére a Föld népességének növekedésével és az erdők

Fotó: Sarkadi Péter, Greenfo

kivágásával az egy főre jutó kibocsátás természetes mértéke (a jelenlegi 2–2,5 tonna) folyamatosan csökken, miközben az összes kibocsátás mértéke folyamatosan növekszik!

Mai ismereteink szerint a rendkívüli időjárási jelenségek elsősorban emberi tevékenységnek „köszönhetőek”, még akkor is, ha ennek lehetnek természetes okai is. Mindazok az országok, amelyekben a kibocsátás szintje magasabb a természetes nyelők nettó kapacitásának szintjénél, folyamatosan és súlyosan sértik a természet törvényeit. A rendkívüli időjárási jelenségek okait és a megoldás lehetőségeit kereső kutatások eredményei mindezek alapján így foglalhatók össze: a társadalmak fennmaradása érdekében a természet törvényeit be kell tartani.

Az önkormányzatok különleges lehetőségei

Az MTA Szociológia Kutatóintézetében folyó kutatás egyik eredménye az, hogy a jelenlegi feltételek között a megváltozott körülményekhez történő alkalmazkodásnak helyi szinten jobb a lehetőségei, mint nemzetközi és országos szinten. Azért is, mert a rendkívüli időjárási jelen-

ségek – mint azt a Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégiában is olvashatjuk – a legtöbb esetben önkormányzati, helyi szinten okoznak zavarokat, ezért a természet változásai rákényszerítik őket, hogy ezekkel a változásokkal komolyan foglalkozzanak. A helyi szintű programok kidolgozása mellett további számos érv hozható fel. Többek között az, hogy a Föld országaiiban több ezerre tehető azoknak az önkormányzatoknak és helyi közösségeknek a száma, amelyek már eddig is sokat tettek a társadalmi rugalmasság növelése és a természetben tapasztalható változásokhoz történő alkalmazkodás érdekében. Egyéni és családi válasz is adható az éghajlatváltozásra, s a rugalmasságra ezen a szinten még nagyobbak a lehetőségek. Mégis azért foglalkozunk a közösségi szintű válaszokkal, mert az ember „közösségi lény”. A társadalom hosszú távú fennmaradása szempontjából nem elég, hogy egyes emberek és egyes családok képesek lesznek az alkalmazkodásra és az egyre fontosabbá váló önellátásra. A jövő szempontjából fontos az is, hogy gyermekek szülessenek, és hogy őket fel is tudjuk nevelni. Ez pedig csak közösségben képzelhető el.

Az elméleti megfontolások után 2005-ben kezdtük el az MTA Szociológiai Kutatóintézetben *Klíma barát települések* program kidolgozását. A szociológiai kutatások gyakorlatától eltérően azonban ez nemcsak egy „akadémiai”

Hajtó János tudományos és nemzetközi rektorhelyettes, Modern Üzleti Tudományok Főiskolája (MÜTF); Szabó Márton polgármester, Pilis; Tábori Ferenc alpolgármester, Vecsés; Kandikó József rektor, MÜTF; Bencsik János polgármester, Tata; Kósa Anikó képviselő és bizottsági elnök, Pomáz; Antal Z. László elnök, Klíma barát Települések Szövetsége; Dicső László polgármester, Alsómocsolád; Faragóné Cseke Blanka polgármester, Hosszúhetény; Nagy Tamás elnök, Wekerle Társaskör; Sólyom László köztársasági elnök; Fazekas László polgármester, Albertirsa; Forró Zsolt polgármester, Balatonfőkajár; Kovács Lajos alpolgármester, Hegyvidék (Budapest XII. kerülete); Szabó Gergely polgármester, Küngös; Horváth István polgármester, Szekszárd

program, hanem önkormányzati vezetőkkel és a helyi közösségekkel folytatott együttműködésben folyamatosan alakuló, bővülő és a gyakorlatban is megvalósítható program.

A *Klímaparát települések* program gyakorlati megvalósítását 2006-ban három településsel (Tatabánya, Pomáz, Hosszúhetény) kezdtük el. További két település (Pilis és Albertirsa) pedig 2007-ben csatlakozott hozzá. Ennek az öt településnek a polgármesterei, klímakoordinátorai és az intézet munkatársai írták alá 2007 végén Hosszúhetényben azt a szándéknyilatkozatot, amelyben kinyilvánították azt, hogy megalakítják a Klímabarát Települések Szövetségét. A szövetséghez ma már 14 település (a szándéknyilatkozatot aláírókon kívül: Alsómocsolád, Balatonfőkajár, Budapest XII. kerülete, Küngös, Tápióbicske, Tápiószentmárton, Szekszárd, Vác és Vecsés) és 3 helyi közösség (GreenDependent Egyesület – Gödöllő, Nyék Kurucles Egyesület – Budapest II. kerület, Wekerle Társaskör Egyesület – Budapest XIX. kerület) is csatlakozott. A szövetség célja, hogy minél több település ismerje meg azt, hogy a Föld milyen „lázás” állapotba került, ennek várható következményeit, és azt, hogy milderre milyen válaszok adhatók. Az új tudományos eredményekről és a helyi szintű hazai és külföldi eseményekről, eredményekről rendszeresen tájékoztatjuk a Szövetség tagjait és minden érdeklődő embert a rendszeresen megjelenő Klímabarát hírlevelekben.

A már több éve működő program keretében a klímabarát településeken a klímakörök közreműködésével folyamatosan készülnek a helyi szintű éghajlatváltozási stratégiák és azok a részprogramok, amelyek az önkormányzatok által elfogadott, támogatott célok megvalósítását elősegítik. *A klímakörök léte és működése a Klímabarát települések program fontos eleme, hiszen a ki-*

tűzött célok megvalósításának akkor van esélye, ha minél több helyi lakost sikerül megnyerni ezek támogatásra. A klímakörök az éghajlatváltozással foglalkozó helyi lakosokból álló, az önkormányzattal együttműködő civil szervezetek, amelyek részt vesznek a stratégia kidolgozásában és a célok megvalósításában is.

Az egyes klímabarát településeken eddig a következő részprogramok készültek el, illetve valósultak meg:

- 1) A klímatudatosság növelése (előadások, filmvetítések, közösségi rendezvények, kiadványok, helyi és országos sajtó megnyerése).
- 2) Az ételmisszer önellátás támogatása (pl. helyi piac, iskolai tankert – Hosszúhetény, Alsómocsolád).
- 3) A zöld-felületek védelme és ezek arányának növelése (Tatabánya, Pilis, Pomáz).
- 4) Hőség- és UV-riadó terv kidolgozása és alkalmazása (Tatabánya, Pomáz, Hegyvidék).
- 5) A rendkívüli helyzetekre felkészülés (pl. az áramszünetre felkészülés, Szekszárdon, az árvízre, a szárazságra és a vízhiányra felkészülés Pomázon).
- 6) Klímabarát üzletek kialakítása (Pilis).
- 7) A klímabarát közlekedés támogatása (több helyen).
- 8) Az energiaellátásban a takarékoság és az alternatív energiaforrások használatának támogatása (több helyen).
- 9) Zéró emisszió programhoz tartozó alternatívák és megoldások beépítése (pl.: Tatabánya, Szekszárd emissziócsökkentő egészségkatalizátor).
- 10) Komposztálás támogatása (több helyen).
- 11) Iskolai klímaprogramok indítása (több helyen).
- 12) Az időjárás események folyamatos megfigyelése és ezek rögzítése, régi események emlékeinek gyűjtése, például könyvtárban, iskolában (Pomáz, Hosszúhetény).

E részprogramok kidolgozásával olyan „közös tudás” halmozódott fel a Klímabarát Települések Szövetségében, amely hozzájárulhat ahhoz, hogy a klímabarát településeken olyan változások induljanak el, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy az önkormányzatok és a helyi lakosság alkalmazkodni tudjon a természet változásaihoz. A részprogramok többségének megvalósításához nincs szükség nagyobb anyagi forrásokra, a változásokhoz nélkülözhetetlen helyi szintű klímatudatosság kialakulásában mégis jelentős szerepük van. *A programok egy része pedig – például az energiatakarékosság és a klímabarát közlekedés – nem kiadásal jár, hanem költségsökkentést eredményez. Ezeknek a változásoknak számos járulékos előnye is van – mint például az ételmisszerbiztonság és az energiaellátás biztonságának növekedése, a levegő tisztaságának javulása, a zaj- és a fényszennyezés csökkentése –, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy a lakosság életminősége javuljon.* Mindezek alapján reméljük, hogy az elkövetkező években egyre több település és helyi közösség járul majd hozzá a „közös tudás” bővítéséhez és együtt, egymást segítve könnyebb lesz a szükséges – sokszor kényelmetlen és nehéz – lépések megtétele is.

A klímabarát települések eddigi munkájának legnagyobb elismerése az volt, hogy 2010 tavaszán a Klímabarát Települések Szövetségének 4. konferenciáján Sólyom László, köztársasági elnök is rész vett, és előadásában nagyra értékelte mindazt, amit ezek a települések eddig tettek.

Bízunk benne, hogy Magyarországon és a Föld országaiiban továbbra is folyamatosan nő azoknak a településeknek és helyi közösségeknek a száma, amelyek egyre intenzívebben keresik a megsebzett bolygó gyógyulási lehetőségeit, és abban is, hogy még idejében meg is találjuk ezt a gyógyymódot. ♦